

แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

The Participation of Supportings Guideline for Ban nong bua
Community Forest Management, Roi-et Province

พระภาวิน ฐานุตโร (สุขประเสริฐ)

Phrapabawin Tanuttaro (Sukprasoet)

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya university RoiEt Buddhist college

E-mail: Phrapabawin@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของป่าชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด และหาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณร่วมกัน ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ศึกษาบริบทป่าชุมชน และสภาพปัญหาของการจัดการป่าชุมชน 2) วิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน และ 3) ค้นหาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน พื้นที่ศึกษาคือ ชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้นำชุมชน ผู้รู้ และผู้อาวุโสในชุมชนและตัวแทนประชาชน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน จำนวน 9 คน ข้อมูลเชิงปริมาณจากตัวแทน ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป จำนวน 283 คน และ ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ส่วนเชิงปริมาณใช้การวิเคราะห์สถิติพรรณนา ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า ป่าชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีเนื้อที่ 1,200 ไร่ มีลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณ มีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน คือ เป็นแหล่งอาหารของชุมชน แหล่งเรียนรู้ในชุมชน แหล่งแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ปัญหาที่พบในการจัดการป่าชุมชนที่สำคัญคือ ปัญหาขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการป่า จึงทำให้ชุมชนมีความต้องการหาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว พบว่า รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนมี 2 รูปแบบ 1)การจัดการป่าชุมชนใน รูปแบบอนกประสงค์ 2)การจัดการป่าชุมชนในรูปแบบเชิงวัฒนธรรมชุมชน ขั้นตอนที่ส่งเสริมการมี ส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน มี 3 ขั้นตอน คือ 1)การสร้างความรู้ความตระหนักของชุมชนในการมีส่วนร่วม 2)การสร้างกลุ่มและเครือข่าย 3)การจัดการป่าอย่างยั่งยืน โดยมีปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชน และการสนับสนุน จากหน่วยงานภายนอก และเงื่อนไขประกอบด้วย เวลา อาชีพ รายได้ และอายุ ซึ่งองค์ประกอบ

ต่าง ๆ เหล่านี้สามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว ให้มีความอุดมสมบูรณ์ต่อไป

คำสำคัญ: แนวทางส่งเสริม; การมีส่วนร่วม: ป่าชุมชน

Abstract

The main objective of this research is to study and support community participation in forest management of Ban nong bua community forest, Ban nong bua, Roi et. According to this study, using Quantitative and Qualitative Methods included with 3 steps as following details; 1) to study context and problems of forest management 2) to analyze the level of community participation in forest management. 3) to search for supporting community participation in forest management. The area of doing the reserch is Ban nong bua, Suvannabhum District, Roi-et Province, Ban nong bua, Roi et by means of focusing on the community leaders, village elders and government and private representatives 9 and using quantitative method of 283 representative households at the age of 18 upward. The qualitative datas is used to content analysis and the quantitative datas is used to describe statistics, percentage, mean and standard deviation. The study indicated that in the past Ban nong bua community forest is located in Ban nong bua community forest, Ban nong bua, Ban nong bua, Roi-et. The size of this community forest is 1200 RAI. It is a mixed forest. the benefits of the forest are food source, place for learning community and the eco-tourism. This Research founded that appropriate forms of community forest management. The model of multi –purpose community forest management based on culture. The procedures of community participation in forest management are divided into 3 steps; 1) to aware of the community participation 2) to create groups and network and 3) to sustainable forest management. moreover, the main element factors in this involvement of community forest management are the leaders, villagers, outside organizations supporting, with the following conditions; time, age, income, occupation that effectively support community participation in Ban nong bua community forest management completely.

Keywords: Supportings Guideline; Participation; Community Forest

1. บทนำ

ป่าไม้จัดเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญอย่างมากต่อประเทศชาติ เป็นทรัพยากรที่สร้างขึ้นได้ยาก และใช้เวลานาน ในขณะที่การทำลายป่าไม้เป็นไปได้โดยง่ายและรวดเร็ว หากเปรียบเทียบถึงการ มี ทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์กับสภาพของการขาดแคลนป่าไม้ คงจะเปรียบเทียบได้กับประเทศ ไทยเมื่อ 50 ปีที่แล้วกับปัจจุบัน กล่าวคือในอดีตประเทศไทยมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ไม้เป็นสินค้าที่ทำ รายได้หลักของ ประเทศอย่างหนึ่ง ป่าไม้ให้ความชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นต้นน้ำ ลำธารทางธรรมชาติ และประชาชนก็แสวงหาปัจจัยในการดำรงชีวิตต่าง ๆ ได้จากผืนป่า แต่สภาพป่าไม้ในปัจจุบันนี้ถูกทำลาย เรื่อยมาจนเหลือประมาณร้อยละ 33 ของพื้นที่ที่ดินในประเทศไทย ซึ่งเมื่อเทียบกับเนื้อที่ป่าเมื่อ 50 ปีที่ผ่านมา จะมีเนื้อปาลดลงไปถึงร้อยละ 50 ของที่เคยมีและมีแนวโน้มลดลงไปอีก การทำลายป่าไม้นั้นก่อให้เกิดการเสีย สมดุลตามธรรมชาติและก่อให้เกิดผลเสียหายติดตามมา (มูลนิธิสืบนาคะเสถียร, รายงานสถานการณ์ป่าไม้ ไทย.)

ทรัพยากรป่าไม้ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดไปแต่สามารถสร้างทดแทนได้ ซึ่งความสำคัญ ต่อการดำรงอยู่ของทุกสรรพสิ่งบนโลกนี้ ดังคำกล่าวที่ว่า “ป่าไม้ คือ ชีวิต” คำกล่าวนี้เป็นเพียงคำสั้นๆ แต่ เปี่ยมไปด้วยความหมายมากมาย ป่าไม้ไม่เพียงแต่เป็นชีวิต เป็นลมหายใจของสัตว์ป่าเท่านั้น ป่าไม้ยังเป็นส่วน หนึ่งของชีวิต เป็นลมหายใจของทุกสรรพสิ่งบนโลกใบนี้เช่นกัน ถ้าไม่มีป่าไม้ระบบนิเวศก็จะไม่เกิดความ สมดุล เพราะทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีความเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกันมาเป็นเวลาช้านาน ดังคำสุภาษิตที่ว่า “น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า”

พระราชบัญญัติป่าชุมชนถือเป็นร่างกฎหมายฉบับแรกที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการเข้าชื่อเสนอ กฎหมายตามเจตนารมณ์การมีส่วนร่วมของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน พระราชบัญญัติป่าชุมชน เป็นมติใหม่ใน การร่วมจัดการ จัดสรรบทบาทหน้าที่ ของทุกฝ่ายในสังคมในรูปแบบพหุภาคี คือทั้งรัฐ ประชาชน และ สังคม โดยมีเป้าหมายร่วมกันเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่า และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่หล่อเลี้ยงธรรมชาติและ คนทั้งประเทศ ซึ่ง ป่าชุมชน คือ พื้นที่ป่าทั้งที่เป็นป่าบก และป่าชายเลน (รวมทั้งผืนดิน ต้นไม้ พืชหญ้า สัตว์ป่า แหล่งน้ำ และสรรพสิ่งที่เป็นธรรมชาติทั้งหมด) รอบชุมชน หรือใกล้เคียงกับชุมชน อาจจะเป็นชุมชนทางการ เช่น หมู่บ้าน หรือชุมชนตามประเพณีก็ได้ หรืออาจจะเป็นหนึ่งชุมชนหรือหลายชุมชนที่มาร่วมกันก็ได้ โดยที่ชุมชนใช้อำนาจอำนาจมาหากิน และเลือกใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนทั้งในเชิงเศรษฐกิจและการรักษาระบบนิเวศ โดยชุมชนเป็นผู้วางแผน ตัดสินใจว่าต้องการอะไรจากป่า ต้องการเมื่อไหร่ จะดูแลรักษาฟื้นฟู และพัฒนาป่า ชุมชนอย่างไร มีขอบเขตขนาดไหนที่ชุมชนจะดูแลได้ทั่วถึง โดยทั้งนี้แผนการจัดการป่าชุมชนอาจกำหนดเป็น ลายลักษณ์อักษรหรือเป็นจารีตประเพณี เป็นวิถีชีวิตในการจัดการป่าก็ได้ขึ้นอยู่กับชุมชนเป็นผู้กำหนด (เครือข่ายป่าชุมชนประเทศไทย, 2545)

การจัดการป่าชุมชน ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนที่จะต้องอนุรักษ์ไว้ เพื่อหล่อเลี้ยงทุกชีวิตในชุมชนและสมาชิกในชุมชนรุ่นต่อ ๆ ไปอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกระดับ จึงมีความสำคัญมาก ซึ่งจะต้องมีการกระตุ้นเตือน ชักจูง ตลอดจนชี้แนะให้ประชาชนมีความเข้าใจและเชื่อมั่น

ว่าตนเองมีศักยภาพเพียงพอที่จะทำให้การจัดการป่าชุมชนประสบความสำเร็จได้ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งตนเองและท้องถิ่น ในแง่ของการเป็นแหล่งผลิตอาหาร และทรัพยากรต่าง ๆ ให้กับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งการจัดการป่าชุมชนของแต่ละท้องถิ่นนั้นมีรูปแบบที่หลากหลายขึ้นอยู่กับระบบนิเวศสภาพเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่นั้นด้วย

“ป่าชุมชนบ้านหนองบัว” ตั้งอยู่ในเขตบ้านหนองบัว หมู่ที่ 5 ตำบลช้างเผือก อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดร้อยเอ็ด มีพื้นที่ประมาณ 1,200 ไร่ เป็นที่สาธารณประโยชน์และแหล่งอาหาร เป็นป่าดงดิบที่มีความอุดมสมบูรณ์ และหลากหลายทางชีวภาพของพันธุ์พืช ซึ่งชาวบ้านหนองบัวจำนวน 264ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 966 คน ต่างใช้ประโยชน์ร่วมกัน พื้นที่ “ป่าชุมชนบ้านหนองบัว” เป็นแหล่งไม้มีค่าหลายชนิด โดยเฉพาะไม้พะยุงทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก โดยในช่วงปี 2551-2555 มี ขบวนการบุกรุกลักลอบตัดไม้พะยุงในป่าชุมชนบ้านหนองบัวอย่างไม่เกรงกลัวกฎหมาย เมื่อวันที่ 10-11 กันยายน 2563 ที่ผ่านมา นายวิเชียร แสงทองล้วน ผู้ช่วยเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) พร้อมทีมงานเจ้าหน้าที่นำสื่อมวลชนลงพื้นที่ เพื่อศึกษาดูงานโครงการร้อยเอ็ด ร่วมใจอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านหนองบัว ที่ศูนย์เรียนรู้ป่าชุมชนบ้านหนองบัวจังหวัดร้อยเอ็ด แหล่งศึกษาเรียนรู้ต้นแบบการอนุรักษ์พื้นที่ป่า โดยกลุ่มเครือข่ายจิตอาสาพิทักษ์ป่าชุมชนดงท่าเลดอนใหญ่ “ป่าชุมชนบ้านหนองบัว” แห่งนี้ ชาวบ้านเกิดความตระหนักและรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาการลักลอบตัดไม้ ป้องกันและอนุรักษ์ป่าชุมชนให้คงความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม ป่าชุมชนบ้านหนองบัวมีการจัดการป่าชุมชนก็ยังประสบปัญหาอยู่ไม่น้อย ทั้งการละเมิด และฝ่าฝืนกฎระเบียบของป่าชุมชนเขาสูง การตัดไม้ การเผาป่า ซึ่งเกิดจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ รวมไปถึงการขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการป่าชุมชนร่วมกันและจากการที่ผู้ศึกษาได้ลงสำรวจพื้นที่บริเวณป่าชุมชนบ้านหนองบัวในเบื้องต้น พบว่าผู้นำชุมชนและชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณรอบป่าชุมชน ยังไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนเท่าที่ควร ภาระรับผิดชอบส่วนใหญ่จึงเป็นหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลช้างเผือกเป็นผู้รับผิดชอบดูแล รวมไปถึงการจัดการพื้นที่ป่า ชุมชนบ้านหนองบัวการจัดการพื้นที่ แบบแยกส่วนกัน ซึ่งพื้นที่ป่าชุมชนบ้านหนองบัวอยู่ติดกับหมู่บ้าน จากการที่ผู้ศึกษาสังเกตเบื้องต้นพบว่าแต่ละหมู่บ้านขาดการประสานงานกันต่างคนต่างดูแลในเขต พื้นที่ของตนเองและมักจะเกิดปัญหาการบุกรุกข้ามเขตพื้นที่กันอยู่เป็นประจำ ซึ่งในอนาคตหากมีการพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนบ้านหนองบัว อาจต้องมีการเตรียมความพร้อมทั้งในด้านกำลังพล สถานที่และ ความรู้ เพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ชุมชนบริเวณป่าชุมชนจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว และทำความเข้าใจในเรื่องการจัดการป่าชุมชนมากยิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนและยังคงความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าต่อไป (องค์การบริหารส่วนตำบลช้างเผือก)

เพราะเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางส่งเสริมป่าชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นเรื่องสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ต่อการพัฒนาชุมชนไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในรูปแบบใดก็ตาม โดยการศึกษาครั้งนี้เพื่อเป็นการกระตุ้น ให้ชุมชนที่อยู่

บริเวณรอบป่าชุมชนนี้เกิดความตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาป่า ชุมชน และเตรียมความพร้อมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองต่อไปในอนาคต

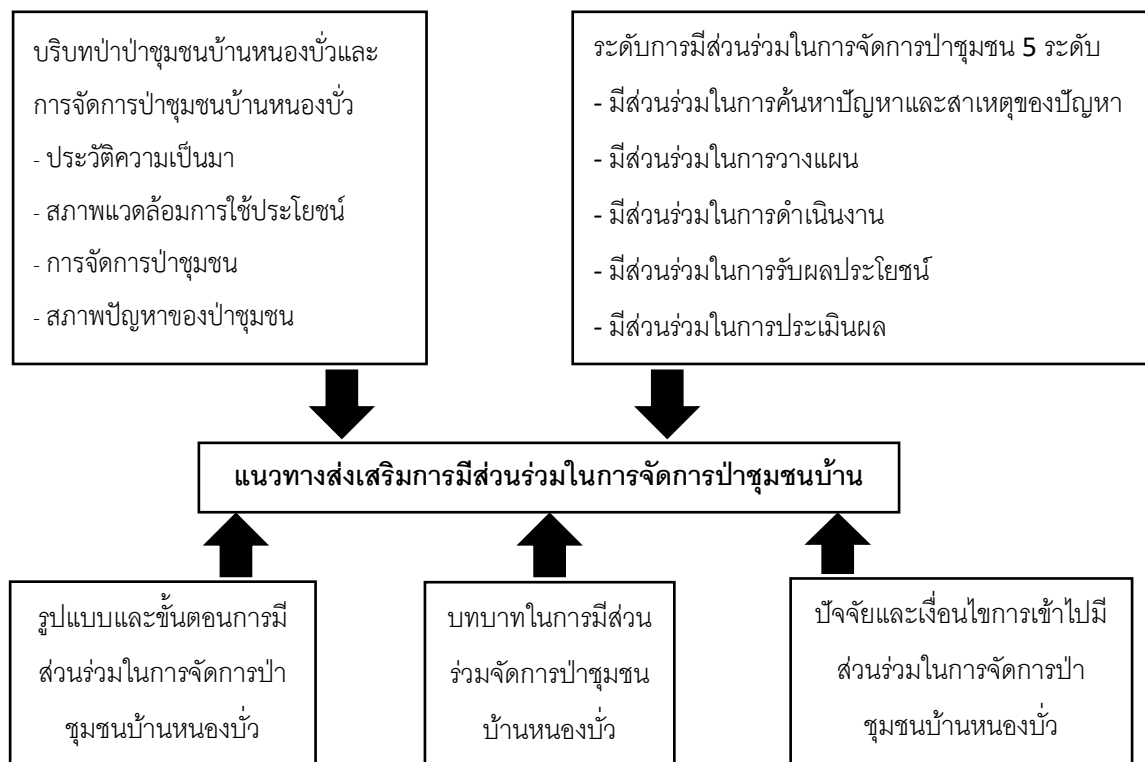
2. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาบริบทป่าชุมชนและการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว
- 2) เพื่อวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว
- 3) เพื่อค้นหาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว

3. กรอบแนวคิด

แนวทางการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว เป็นการศึกษาบริบทป่าชุมชน บ้านหนองบัวตั้งแต่ ประวัติความเป็นมาของป่าชุมชนบ้านหนองบัว สภาพแวดล้อมการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน การจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว รวมไปถึงสภาพปัญหาของป่าชุมชนบ้านหนองบัว และการวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ทั้ง 5 ระดับ คือ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัวนี้ ประกอบไปด้วย รูปแบบและขั้นตอน การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัวรวมถึงปัจจัยและเงื่อนไขการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. วิธีดำเนินการ

การศึกษาเรื่องแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณร่วมกัน กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลหลัก แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1) ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับบริบทของป่าชุมชนบ้านหนองบัว ประวัติความเป็นมาของป่าชุมชนประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชน ผู้รู้ ผู้อาวุโส และ ตัวแทนประชาชน จำนวน 9 คน โดยใช้การเลือกตัวอย่างแบบ สโนว์บอล (Snowball Sampling) โดยอาศัยการแนะนำจากผู้นำชุมชนก่อน

2) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เพื่อสอบถามระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ประชากร คือ ตัวแทนหรือสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปี ขึ้นไป จำนวน 264 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 966 คนทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้สูตรการคำนวณขนาดตัวอย่าง ของ Taro Yamane ที่ ความคลาดเคลื่อน 0.05 จะได้ประชากรกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 283 คนในการตอบแบบสอบถาม

3) ผู้ให้ข้อมูลหลักในการระดมความคิดเพื่อหาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว ผู้ให้ข้อมูลหลักในการระดมความคิดและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อหาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และองค์กรชุมชนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด 9 คน

5. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลผู้ศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลาย ประกอบด้วย การวิเคราะห์เอกสารและหลักฐานต่าง ๆ ในชุมชน การศึกษาประวัติความเป็นมาของป่าชุมชนจากคำบอกเล่า เอกสารหลักฐาน ตามสื่อสิ่งพิมพ์ การเดินสำรวจสภาพแวดล้อมในป่าชุมชนและบริเวณพื้นที่รอบป่าชุมชน การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตและจดบันทึก การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การทำแบบสอบถาม

6. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ขั้นตอนที่ 1 ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์บริบทของป่าชุมชนบ้านหนองบัวและการจัดการป่า ชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อความสัมพันธ์ของเนื้อหาและตรวจสอบข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า (Triangulation)

ขั้นตอนที่ 2 ข้อมูลจากแบบสอบถามระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด วิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามได้แก่ เพศ อายุ ระดับ การศึกษา ระดับรายได้ ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน โดยการคำนวณหาค่าสถิติ ร้อยละ และส่วนที่ 2 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน 5 ด้าน โดยการคำนวณหาค่าสถิติได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ขั้นตอนที่ 3 แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด วิเคราะห์ข้อมูลโดยนำผลข้อมูลระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว ทำการ Focus Group เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว แล้วจึงวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อความสัมพันธ์ของเนื้อหาและนำเสนอข้อมูลในรูปแบบการบรรยาย

7. สรุปผลการศึกษา

1) บริบทป่าชุมชน และการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด “ป่าชุมชนบ้านหนองบัว” ตั้งอยู่ในเขตบ้านหนองบัว หมู่ที่ 5 ตำบลช้างเผือก อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีพื้นที่ประมาณ 1,200 ไร่ เป็นที่สาธารณประโยชน์และแหล่งอาหาร เป็นป่าดงดิบที่มีความอุดมสมบูรณ์ และหลากหลายทางชีวภาพของพันธุ์พืช ซึ่งชาวบ้านหนองบัวจำนวน 264 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 966 คน ต่างใช้ประโยชน์ร่วมกัน พื้นที่ “ป่าชุมชนบ้านหนองบัว” เป็นแหล่งไม้มีค่าหลายชนิด โดยเฉพาะไม้พะยุงทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ป่าชุมชนบ้านหนองบัวเป็นแหล่งผลิตและแหล่งเรียนรู้พืชสมุนไพร เป็นแหล่งอาหารพื้นบ้านและแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชาว ตำบลช้างเผือก โดยการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้ 1) การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนทางด้านวัตถุคือการใช้ประโยชน์จากถาวรวัตถุที่สร้างขึ้นในป่าชุมชน 2) การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนทางด้านจิตใจ เช่น เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สถานที่

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 3) การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือเป็นแหล่งอาหารพื้นบ้านในแต่ละฤดูกาล

2) ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลระดับการรับรู้ข้อมูล แสดงให้ทราบว่ากลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล ระดับการมีส่วนร่วมในการป่าชุมชนบ้านหนองบัว โดยภาพรวมและแยกเป็นรายข้อพบว่า อยู่ใน ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.81, ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.11) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับ คะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยดังนี้ 1) ด้านการมีส่วนร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในการจัดการป่าชุมชน (ค่าเฉลี่ย 3.05, ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.03) 2) ด้านการมีส่วนร่วมดำเนินงานพัฒนา และจัดการป่าชุมชน (ค่าเฉลี่ย 2.85, ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.17) 3) ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และจัดการป่าชุมชน (ค่าเฉลี่ย 2.79, ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.06) 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนาและการจัดการป่าชุมชน (ค่าเฉลี่ย 2.72, ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.13) 5) ด้านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการจัดการป่าชุมชน (ค่าเฉลี่ย 2.65, ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.15) (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว ในภาพรวม

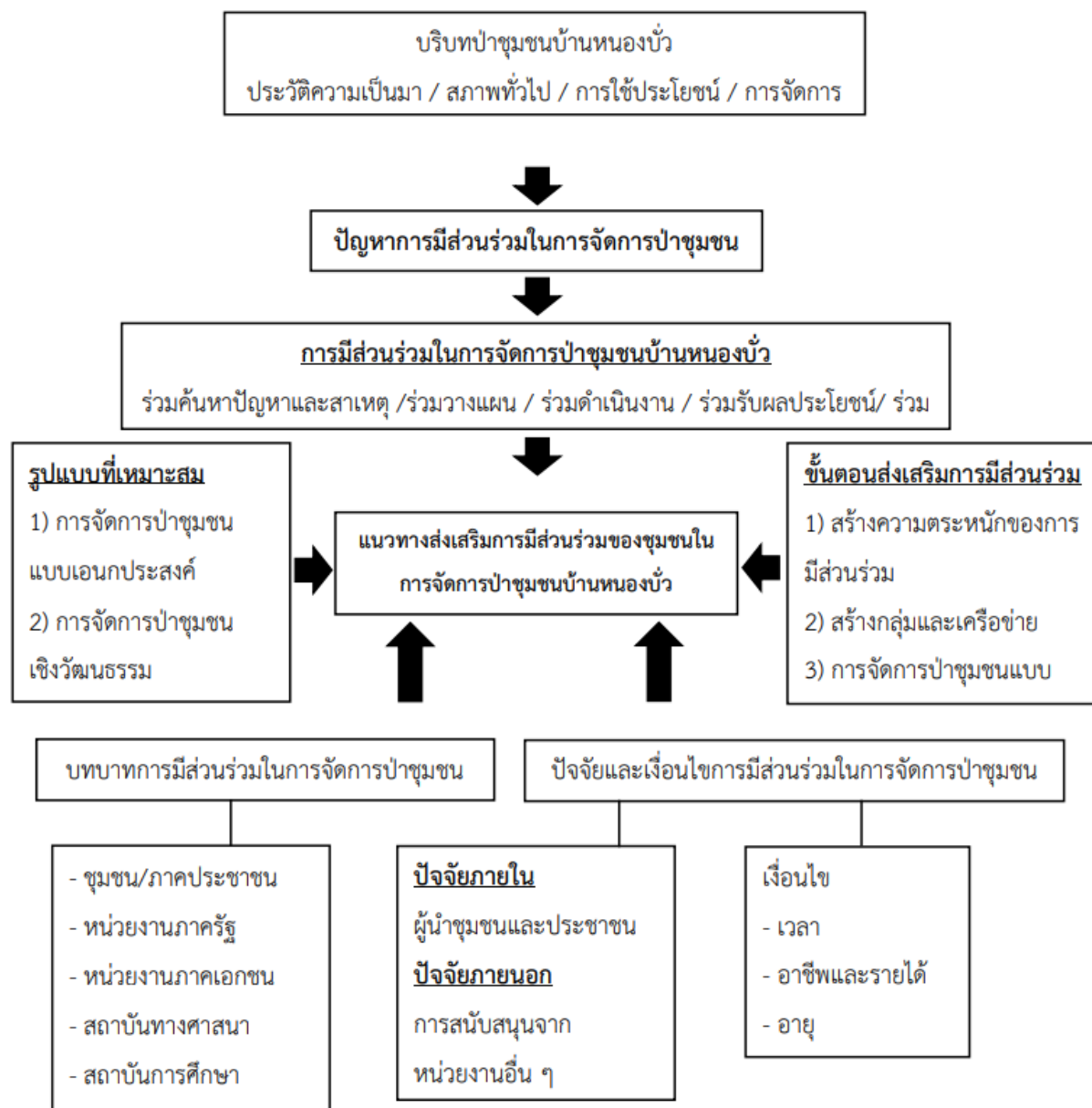
(n=283)

ภาพรวมการมีส่วนร่วมของชุมชน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ความหมาย
1. ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในการจัดการป่าชุมชน	3.05	1.03	ปานกลาง
2. ร่วมวางแผนการพัฒนาและจัดการป่าชุมชน	2.79	1.06	ปานกลาง
3. ร่วมดำเนินงานพัฒนาและจัดการป่าชุมชน	2.85	1.17	ปานกลาง
4. ร่วมรับผลประโยชน์จากการจัดการป่าชุมชน	2.65	1.15	ปานกลาง
5. ร่วมประเมินผลการพัฒนาและการจัดการป่าชุมชน	2.72	1.13	ปานกลาง
ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน	2.81	1.11	ปานกลาง

ผลการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลทำให้ทราบว่าในภาพรวม ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณรอบพื้นที่ป่าชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนในระดับปานกลาง ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ แต่หากมีการพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนในอนาคตอันใกล้นี้ อาจจะต้องมีการหาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ซึ่งจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามสามารถสะท้อนความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างในเรื่องความประทับใจ ในการเข้าร่วมกิจกรรมการป่าชุมชนบ้านหนองบัวผ่านมา เหตุผลในการเข้าร่วมกิจกรรม และปัญหาที่พบจากการจัดการป่าชุมชนที่ผ่านมา เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการป่าชุมชนบ้านหนองบัวต่อไปในอนาคต

3) แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการป่าชุมชนบ้านหนองบัว แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการป่าชุมชนบ้านหนองบัว ประกอบไปด้วยรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชน ขั้นตอนส่งเสริมการมี

ส่วนร่วมในการจัดการประชุมชน บทบาทของแต่ละภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และปัจจัยเงื่อนไขการเข้าไปมีส่วนร่วมในการประชุมชนบ้านหนองบัว ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 2 แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการประชุมชนบ้านหนองบัว

8. อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่อง แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการประชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ผลการศึกษาบริบทประชุมชนและการจัดการประชุมชนบ้านหนองบัว พบว่า “ประชุมชนบ้านหนองบัว” ตั้งอยู่ในเขตบ้านหนองบัว หมู่ที่ 5 ตำบลช้างเผือก อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีพื้นที่ประมาณ

1,200 ไร่ เป็นที่สาธารณประโยชน์และแหล่งอาหาร เป็นป่าดงดิบที่มีความอุดมสมบูรณ์ และหลากหลายทางชีวภาพของพันธุ์พืช ซึ่งชาวบ้านหนองบัวจำนวน 264 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 966 คน ต่างใช้ประโยชน์ร่วมกัน พื้นที่ “ป่าชุมชนบ้านหนองบัว” เป็นแหล่งไม้มีค่าหลายชนิด โดยเฉพาะไม้พะยุงทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ป่าชุมชนบ้านหนองบัวเป็นแหล่งผลิตและ แหล่งเรียนรู้พืชสมุนไพร เป็นแหล่งอาหารพื้นบ้านและแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชาวตำบลช้างเผือก โดยการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้ 1) การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ทางด้านวัตถุคือการใช้ประโยชน์จากถาวรวัตถุที่สร้างขึ้นในป่าชุมชน 2) การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ทางด้านจิตใจ เช่น เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 3) การใช้ประโยชน์จากป่า ชุมชนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือเป็นแหล่งอาหารพื้นบ้านในแต่ละฤดูกาล มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ เพชรอำไพ มงคลจิระเดช (2557) กล่าวว่า ประโยชน์ของการอนุรักษ์ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมและจากความร่วมมือของชุมชนทำให้ทราบว่า ปัจจุบันพื้นที่ป่าต้นน้ำเกิดความเสื่อมโทรม เนื่องจากไฟป่า การตัดไม้ทำลายป่า การบุกรุกพื้นที่ป่า และเผาป่าเพื่อนำดินมาทำการเกษตร หรือทำไร่เลื่อนลอย เป็นผลให้ชุมชนได้รับผลกระทบจากความแห้งแล้ง ดินเสื่อมคุณภาพ และการพังทลายของหน้าดินในช่วงฤดูฝน

ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว ในภาพรวมและรายด้านของชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่ง ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณรอบพื้นที่ป่าชุมชนบ้านหนองบัว ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงทำให้มีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ้งบ้างแต่ไม่มากนัก เนื่องจากการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในแต่ละครั้งจะเป็นการสั่งการจากผู้นำชุมชนประชาชนจึงเข้าร่วม แต่ความเข้าใจในเรื่องการจัดการป่าชุมชนของประชาชนยังมีไม่มากนัก ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภาสิณี นุ่มเนียม (2558) กล่าวว่า การจัดการกิจกรรมส่งเสริมความรู้จะประสบความสำเร็จต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของบุคคลและหน่วยงานทุกฝ่าย โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในพื้นที่ รูปแบบการส่งเสริมความรู้แบบมีส่วนร่วมที่มีความเหมาะสมกับบริบทชุมชนและบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเสี่ยงสะท้อนของชุมชนเมื่อเข้าไปมีส่วนร่วมนั้นต่างมีความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการดูแลรักษาป่าชุมชนทำให้ป่าชุมชนกลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง เกิดความสามัคคีกันร่วมแรงร่วมใจกันทั้งผู้นำชุมชนและประชาชน และการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ้งยังสามารถส่งเสริมให้ประชาชนได้ เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนอีกด้วย

แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว พบว่า แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัวมีรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชน อย่างมีส่วนร่วม 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่หนึ่ง การจัดการป่าชุมชนแบบเอนกประสงค์ซึ่งเป็นการจัดการป่าชุมชนแบบอนุรักษ์ป่าไม้ที่มีอยู่เดิมและปลูกต้นไม้ที่มีประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจเพิ่มเติม เพื่อความเหมาะสมในการใช้ประโยชน์ของชุมชน รูปแบบที่สอง รูปแบบการจัดการป่าชุมชนเชิงวัฒนธรรมชุมชน รูปแบบการจัดการป่าชุมชนเชิงวัฒนธรรมชุมชนเป็นการจัดการป่าชุมชนโดยการน้อมนำหลักการของพระพุทธศาสนาเข้ามาเชื่อมโยงกับชุมชนเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน และเป็นกุศโลบายให้ชุมชนเข้ามาร่วมกันอนุรักษ์ป่าชุมชนให้คงอยู่

ซึ่งรูปแบบการจัดการเชิงวัฒนธรรมชุมชนนี้มีการร่วมกันสร้างศาสนสถานไว้บนยอดเขาป่าชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดรูปแบบการจัดการป่าชุมชนของสาขาวิชาการส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2537) ได้กล่าวถึงรูปแบบการจัดการป่าชุมชน คือรูปแบบของป่าชุมชนตามวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ประโยชน์ของชุมชนได้ 3 รูปแบบ รูปแบบที่ 1 ป่าชุมชนแบบอนุรักษ์ เป็นรูปแบบการดำเนินงานชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ และอื่น ๆ การป้องกันภัยธรรมชาติ ตลอดจนความเชื่อและประเพณีในท้องถิ่น รูปแบบที่ 2 ป่าชุมชนแบบเศรษฐกิจ เป็นรูปแบบการดำเนินงานป่าชุมชนเพื่อหวังผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ในรูปของผลผลิตจากต้นไม้และของป่า รูปแบบที่ 3 ป่าชุมชนแบบเอนกประสงค์ เป็นรูปแบบการดำเนินงานป่าชุมชนเพื่อหวังผลตอบแทนด้านการอนุรักษ์และด้านเศรษฐกิจควบคู่กันไป มีทั้งป่าธรรมชาติร่วมกันแก้ไขปัญหาจากการจัดการป่าชุมชน

9. ข้อเสนอแนะ

1) ส่งเสริมให้มีการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนให้กับประชาชนในชุมชนเพื่อเกิดการเรียนรู้และมีความเข้าใจในการจัดการป่าชุมชน เพื่อแนวทางในการจัดการป่าชุมชนในอนาคต มีความง่ายมากขึ้น

2) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจเรื่องจิตอาสามากขึ้น เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการป่าชุมชน และเกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัวอย่างแท้จริง

10. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

1) ศึกษาพันธุ์ไม้และพืชสมุนไพรในป่าชุมชนบ้านหนองบัวและจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เพื่อประโยชน์ในการหาแนวทางในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านหนองบัวต่อไป

2) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัวเพื่อนำข้อมูลไปประกอบในการหาแนวทางการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านหนองบัวต่อไป

3) จัดการศึกษาเชิงปฏิบัติการเพื่อต่อยอดการศึกษาในครั้งนี้ที่ได้แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัวในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้พันธุ์ไม้และพืชสมุนไพรป่าชุมชนบ้านหนองบัว

11. เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

มูลนิธิสืบนาคะเสถียร, รายงานสถานการณ์ป่าไม้ไทย.

เพชรอำไพ มงคลจิระเดช, ศุภรณันท์ ดลโสภณ, สุชาติดา กิจเกิดแสง และพิทักษ์ ศิริวงศ์ (2557). “กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในแผนฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารและป่าชุมชนเขื่อนศรีนครินทร์ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย.” วารสารวิชาการ viridian E-Journal ฉบับมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ 7,1(ม.ค. – เมย.): 586-598.

มูลนิธิสิ่งแวดล้อมไทย. (2550). การจัดการป่าชุมชนในภาคกลาง. โครงการสรุปบทเรียนจากการดำเนินงานของชุมชนในการจัดการป่าอย่างมีส่วนร่วม ภายใต้แผนงานสนับสนุนโครงการขนาดเล็กในการจัดการป่าของประเทศไทย.

สุภาสินี เนียมนุ่ม (2558). “แนวทางส่งเสริมความรู้แบบมีส่วนร่วม เรื่องการลดการใช้สารเคมี การลด รายจ่าย และเพิ่มรายได้ตามหลักการเกษตรพอเพียงแก่เกษตรกรตำบลหน้าโคก อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. วารสารวิชาการ viridian E-Journal ฉบับมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ ศิลปะ 8, 1 (มกราคม – เมษายน): 1212-1230.

องค์การบริหารส่วนตำบลโหรา. (2564). แผนพัฒนาสามปี พ.ศ. 2564 – พ.ศ. 2567.